

U SKLADU S TRADICIJOM: OD CARSKE RUSIJE S KONCA 19. STOLJEĆA DO SUVREMENIH TEMA I PITANJA DRŽAVNE GRANICE REPUBLIKE HRVATSKE I SLOVENIJE

Časopis za suvremenu povijest 43(2):387-655. Zagreb:
Hrvatski institut za povijest.

Drugi broj *Časopisa za suvremenu povijest* iz 2011. godine donosi nam ukupno dvadeset jedan rad. Prema sadržaju su podijeljeni u tri velike cjeline: članci, razgovor i prikazi.

Prvi članak autorice Tatjane Tomaić s Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, Podružni centar Pula, nosi naslov „Križa međunarodnih odnosa – studija slučaja: Hrvatska i Slovenija - granica u Istri“ (str. 391-414). Kroz povijesni diskurs autorica naglašava dobrosusjedske odnose Hrvata i Slovenaca na području Istre od vremena Austro-Ugarske. Oni čak djeluju politički ujedinjeno kako bi se kroz 19. stoljeće suprotstavili talijanskom iredentizmu, a u prvoj polovici 20. stoljeća fašizmu. Politički i vojni sukobi iz druge polovine 20. stoljeća (spor Tita sa Saveznicima vezan uz jugoslavensko-talijansku granicu 1945.-1947., vojni sukobi 1990-ih) postaviti će pitanje republičke granice na margine. Nakon raspada Jugoslavije, pregovori o graničnim pitanjima započeti su odmah nakon osamostaljenja dviju država, već u lipnju 1991. godine. Nesuglasice su stvorene oko kopnene granice na rijeci Dragonji, koja je nekoliko puta bila regulirana pri čemu je mijenjala svoj tok te morske granice u području Piranskog zaljeva i Savudrijske vale. Premda slovenske teritorijalne pretenzije nemaju ni pravno ni povijesno uporište, što se jasno reflektira kroz strukturu teksta, spor će se naposljetku riješiti u postupku arbitraže.

Na temelju izvornog arhivskog gradiva Jugoslavenske narodne armije (JNA), novina (*Slobodna Dalmacija, Borba*) i literature, Ivan Brigović iz Hrvatskog memorijalno-dokumen-

tacijskog centra Domovinskog rata, obradio je „Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine“ (str. 415-452). Kako i sam autor navodi, u radu se analizira i objašnjava specifičan položaj garnizona JNA u Zadru, Šibeniku i Splitu te njihovo djelovanje i odnos s drugim vojnim i političkim strukturama (JNA, predstavnici hrvatskih vojnih i civilnih vlasti). Suočen s tehnički bolje opremljenim i u početku brojnijim neprijateljskim snagama na vlastitom teritoriju, hrvatski politički vrh donio je 12. odnosno 13. rujna 1991. godine odluku o blokadi svih vojnih objekata u Republici Hrvatskoj. Uskoro su hrvatske snage uspjele zauzeti većinu vojnih objekata na području Zadra, Šibenika i Splita, ali ne i one najveće i najznačajnije koje su bile dobro utvrđene i minirane. Iako su odigrale zanemarivu ulogu tijekom ratnih događanja, prisutnost jedinica JNA na području sjeverne i srednje Dalmacije ulijevala je veliku nesigurnost među vojne i civilne vlasti kao i u cijelo civilno stanovništvo. Nakon niza pregovora, posljednji kontingenti armije napustit će, zajedno s članovima svojih obitelji, početkom 1992. godine sjevernu i srednju Dalmaciju.

Tematikom Domovinskog rata vezan je i rad Davora Marijana s Hrvatskog instituta za povijest, pod naslovom „‘Slučaj’ Logorište“ (str. 453-480). U Logorištu, karlovačkom prigradskom naselju, tijekom rata nalazila se vojarna „Stjepan Milašinčić-Šiljo“, koja je u ljeto 1990. godine pretvorena u jedno od najvećih skladišta oružja u Hrvatskoj. Vojarnu su od sre-

dine rujna 1991. godine okružile hrvatske snage. Na temelju izvornih dokumenata i sjećanja sudionika, uglavnom „nedorečenih“, Marijan je pokušao rasvijetliti događaje od 4. do 6. studenoga 1991. godine, koji su povezani s izvlačenjem srpskih snaga. Rad je popraćen s tri zemljovida na kojima je prikazan razmještaj i borbeno djelovanje hrvatskih i srpskih snaga na području Karlovca.

Drugi blok članaka, vezanih za poslijeratnu Jugoslaviju, započinje Ivan Armanda iz Leksikografskog zavoda Miroslava Krležu u Zagrebu, s temom „Odnos sestre Amadeje Pavlović, poglavarice Hrvatske provincije Družbe Milosrdnih sestara svetoga Križa, prema komunističkim vlastima u Jugoslaviji“ (str. 481-499). U prvom dijelu rada autor iznosi kratki životopis sestre (dalje s.) Amadeje Pavlović. Rođena je kao Karolina Pavlović 28. siječnja 1895. godine u Petrovaradinu. Prilikom ulaska u novicijat 12. kolovoza 1925. godine dobila je redovničko ime s. Marija Amadeja. Nakon ulaska u samostan završila je učiteljsku školu, a poslije i Višu pedagošku akademiju u Zagrebu. U razdoblju Drugoga svjetskog rata (1943.) preuzela je službu provincijalne poglavarice koju će obavljati do 1955. godine. Zakonske promjene (agrarna reforma, nacionalizacija imovine) koje su uvele poslijeratne komunističke vlasti posebno će se obrušiti na Katoličku crkvu i njezine predstavnike. U početku Družba Milosrdnih sestara sv. Križa bila je spremna na kompromis s novom vlasti. No, kad je režim pod prisilom otkaza htio zabraniti časnim sestrama nošenje redovničkog odijela pri radu u državnim službama, s. Amadeja se odlučno suprotstavila. Kvaliteti rada pridonosi izvorna arhivska građa iz Arhiva Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu, kojom se autor ponajviše služio.

U isti vremenski okvir spada i pregledni članak Marka Fučeka „Narodna omladina Hrvatske u kampanji kolektivizacije poljoprivrede 1949. godine“ (str. 501-520). Kolektivizaciji

se pristupilo tek krajem 1947. godine, uspo- redno s provođenjem prvog petogodišnjeg plana. Osnovni oblik kolektivne poljoprivrede bile su seljačke radne zadruge, definirane *Osnovnim zakonom o zadrugama*. Intenzivnija provedba programa uslijedila je 1949. godine neposredno nakon Rezolucije Informbiroa i zaoštavanja na relaciji Staljin – Tito. Narodna omladina (NO) Hrvatske je prema uputama Komunističke partije provodila različite društvene, političke i kulturne sadržaje u životima mladih od 14. do 25. godine života. Također, NO je imao bitnu ulogu u organizaciji dobrovoljnog rada mladih u privredi, naročito u prvim poslijeratnim godinama tijekom obnove, što je autor posebice naglasio. Uključivanje NO-a u kolektivizaciju sela trebalo je pomoći ekonomskom razvoju zemlje putem unapređenja poljoprivrede. Velika važnost pridavala se obrazovanju i socijalističkom odgoju, što je sistematizirano kroz jedno poglavlje.

Tomislav Car iz Hrvatskog državnog arhiva potpisuje završni rad iz drugog bloka članaka, koji nosi naslov „Agrarna reforma i oduzimanje imovine Srpskoj pravoslavnoj crkvi na području Pakračke eparhije 1945.-1948. godine“ (str. 521-550). Isključivo na temelju izvornog arhivskog gradiva, Car je analitički opisao kako je provedbom reforme Pakračkoj eparhiji oduzeto čak 84 posto od ukupne zemlje koju je imala u posjedu. Sva oduzeta imovina tabelarno je prikazana za svaku pojedinu parohiju, crkvenu općinu i manastir. Autor se pritom osvrnuo i na stavove „oštećenog“ svećenstva i probleme koji su se pojavljivali u primjeni zakona.

Posljednja serija članaka vezana je za razdoblje do Drugoga svjetskog rata. O jednom od vodećih hrvatskih filozofa u 20. stoljeću pisao je Stipe Kljajić iz *Hrvatskog instituta za povijest*: „Intelektualni i društveni angažman Stjepana Zimmermanna između dva svjetska rata (1918.-1941.)“ (str. 551-576). Rad sumarno možemo podijeliti na dva dijela. U prvom

dijelu, prikazano je djetinjstvo i školovanje. Nakon Prvoga svjetskog rata Zimmermann započinje sveučilišnu karijeru kao profesor na katedri filozofije Bogoslovnog fakulteta, gdje je praktički ostao do prisilnog umirovljenja 21. listopada 1946. godine. U međuratnom razdoblju obnašao je niz uglednih javnih funkcija u znanstvenom i kulturnom životu. U drugom dijelu članka prikazano je formiranje Zimmermannovih filozofskih i političkih stajališta, koje Kljajić uočava i kronološki kategorizira: skretanje od diskusije s nositeljima liberalizma ka kritičkoj analizi marksizma, te politička potpora jugoslavenstvu, koju Zimmermann odbacuje nakon beogradskog atentata 1928. i uvođenja diktature 1929. godine.

Mihail Vaščenko s *Институт славяноведения Российской академии наук* (Institut za slavistiku Ruske akademije znanosti) iz Moskve, zaokružuje cjelinu kratkim preglednim člankom: „Krunoslav Heruc i promidžba velikohrvatske ideje u Rusiji. Nepoznata strana djelovanja 'hrvatskog konzula'“ (str. 577-586). Krunoslav Heruc bio je hrvatski političar i poduzetnik koji je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće živio u Rusiji. Zbog svoga zalaganja na hrvatsko-ruskim kulturnim vezama, Stjepan Radić ga je u jednim zagrebačkim dnevnim novinama prozvao „hrvatskim konzulom u Petrogradu“. U radu se zapravo valoriziraju i interpretiraju tekstovi nepoznatog autora iz ruskih dnevnih novina *Slavjanskije izvestija* s konca 19. stoljeća. Vaščenko opravdano zaključuje da je nepoznati autor napisâ u kojima se veličaju istaknuti hrvatski intelektualci, slafenofilstvo, a često kritizira vanjska politika Srbije, sam Krunoslav Heruc, koji je u to vrijeme bio jedan od urednika novina. Rad je s ruskog prevela Zdravka Zlodi.

Drugu cjelinu čini razgovor Nade Kisić Kolanović s Hrvatskog instituta za povijest s Louise L. Lambrichs, francuskom spisateljicom i filozofkinjom, koja predaje na Fakultetu političkih znanosti u Parizu (str. 589-603).

Lambrichs, hrvatskoj javnosti poznata kao autorica dviju knjiga u kojima piše o temama iz hrvatske prošlosti,¹ u posljednjih desetak godina bavi se propitivanjima rata na prostoru bivše Jugoslavije. Dijapazon tema razgovora bio je širok, no uglavnom se ticao suvremene povijesti, krvavog rata koji je uslijedio raspadom Jugoslavije, o povjesničarskom zanatu i snažnoj obnovi nacionalizama u postkomunističkoj Europi, holokaustu, nekompetenciji predstavnika Haškog suda. Razgovor je s francuskog prevela Marija Bašić.

Časopis završava nizom prikaza i ocjena recentnih djela (str. 607-652): Tomislav Žigmanov: Gavrilović, Darko (ur.) (2009.). *Serbo-Croat Relations: Political Cooperation and National Minorities – Hrvatsko-srpski odnosi: politička saradnja i nacionalne manjine*. Sremska Kamenica: Institute for Historical Justice and Reconciliation (Salzburg) – Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje (Novi Sad) – Fakultet za evropske pravno-političke studije (Sremska Kamenica) – Dijalog (Zagreb); Hrvoje Kekez: Skenderović, Robert (ur.) (2010.) *Identitet bačkih Hrvata, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*. Zagreb, Subotica: Hrvatski institut za povijest – Hrvatsko akademsko društvo; Ivan Mihanović: Mihanović, Nedjeljko (2010.) *Tuđmanova baština*. Zagreb: Detecta; dva prikaza Josipa Mihaljevića: Životić, Aleksandar (ur.) (2010.) *Jugoslavija u hladnom ratu: prilozi istraživanjima: zbornik radova*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije; te Despot, Zvonimir (2010.) *Pisma Titu. Što je narod pisao jugoslavenskom vođi*. Zagreb: Večernji posebni proizvodi; Mihael Sobolevski: Bilović, Mislav, Vlahović Dragan i Antun Vrhovac (2010.) *Senj*,

¹ U suautorstvu s Mirkom D. Grmekom (1998.) *Les Révoltés de Villefranche: Mutinerie d'un bataillon de Waffen-SS septembre 1943*. Paris. (Buntovnici iz Villefranchea, problem jednog bataljuna u njemačkim SS-trupama u septembru 1943., Sarajevo 2005.); (2005.) *Nous ne verrons jamais Vukovar*. Paris. (Vukovar nikad nećemo vidjeti, Zagreb 2007.).

- Stradanja u Drugom svjetskom ratu*. Senj: Ogranak Matice hrvatske u Senju; Vedran Dukovski; Lebert, Norbert i Stephan (2010.) *Djeca poznatih nacista: potresne ispovijesti o teškom naslijeđu zla*. Zagreb: Tedanius; Marina Kučer Beš; Dugac, Željko (2010.) *Kako biti čist i zdrav. Zdravstveno prosvjeđivanje u međuratnoj Hrvatskoj*. Zagreb: Srednja Europa; Stipica Grgić; Vračar, Janko, Radojčić, Milica (2010.) *Vrbavska banovina 1929-1941*. Banja Luka: Muzej Republike Srpske; dva prikaza Zlatka Kudelića: Evans, James (2008.) *Great Britain and Creation of Yugoslavia. Negotiating Balkan Nationality and Identity*. London, New York: Tauris Academic Studies; te Keisinger, Florian (2008.) *Unzivilisierte Kriege im zivilisierten Europa? Die Balkan-kriege und die öffentliche Meinung in Deutschland, England und Irland, 1876-1913*. Paderborn: Ferdinand Schöningh Verlag; Ivana Horbec: Čepulo, Dalibor, Krešić Mirela, Hlavačka, Milan i Ilse Reiter (prii.) (2010.) *Croatian, Slovenian and Czech Constitutional Documents 1818-1849 (Constitutions of the World from the late 18th Century to the Middle of the 19th Century. Sources on the Rise of Modern Constitutionalism – Europe, sv. 9)* Berlin, New York: De Gruyter.

Radoslav Zaradić